

FLICKA AND TJEJ

Changes in language and society?

JENNY MAGNUSSON

Keywords

Feminist linguistics, performativity, newspapers, intersectionality, femininity discourses

Summary

Different concepts often evoke various emotions, positive or negative. The emotions can be related to the understanding and the meaning of the concepts. Two such concepts dealing with femininity are *girl* ('flicka') and *chick* ('tjej') and the aim of this study is to linguistically investigate the meaning of these concepts in order to understand the emotions they evoke. The emotions relating to these concepts may have to do with changes over time and therefore I will also study how these concepts have changed over five decades. Theoretically I employ a socio-cultural perspective where language and society are seen as related, and how we use language is seen as a way of constructing society. Methodologically my study is in the field of corpus linguistics, since I use large computerized text-collections for the study of meaning. Meaning in this context is defined as something that is revealed in language use, more specifically, in frequency-based language patterns such as collocations, adjective attributes and lexical relations in relation to the two concepts. My conclusions are that the two concepts *flicka* and *tjej* are used very differently through the years. *Flicka* has decreased in importance – both quantitatively (less used) and qualitatively (in fewer different contexts/about fewer topics). *Flicka* is also related to more negative attributes, and is used in passive roles. At the same time *tjej* has increased in importance quantitatively (used more) and qualitatively (more contexts/subjects). *Tjej* is also at the same time used in relation to positive attributes and in active roles. The changes in usage of *flicka* and *tjej* can be seen as interrelated in that there seems to be a matter of a division of labour between the two concepts. *Flicka* and *tjej* are used in different contexts and with different functions, which could explain the different emotions towards the concepts.

Vad innebär ordet flicka och hur skiljer det sig från ordet tjej? Jenny Magnusson undersöker tidningstexter från 1965 till 2011 och finner att ordens betydelse har förskjutits och förändrats över tid.

FLICKA OCH TJEJ

Språk och samhälle i förändring?

JENNY MAGNUSSON

Under rubriken ”Vem är en flicka” resonerar Linnea Hanell i sin blogg runt uttrycket *flicka*:

När jag härom sistens fick det epitetet blev jag påtagligt indignerad. En man refererade till mig som en ’ung flicka’ och jag upplevde det som om han mejat ner hela min identitet och förringat mig till en fnittrig nippertippa med Okej-affischer på väggarna. Är jag fördomsfull?¹

Detta är bara ett av många exempel på att uttrycket *flicka* skapar, företrädesvis negativa, reaktioner.

Tjej är ett språkligt uttryck som också skapar reaktioner, men då företrädesvis positiva. I ett blogginlägg diskuteras till exempel uttrycket så här: ”Ordet tjej ser jag som en komplettering av ordet kvinna – lite lättare, lite ledigare, inte så stelt, inte så provocerande och inte så biologiskt. Jag gillar ordet tjej.”²

I samma diskussionsforum framkommer också uppfattningen att uttrycken *flicka* och *tjej* förändrats över tid: ”Varför verkar det som att samhället har gått ifrån orden flicka och kvinna? Nuförtiden (i media) kallas alla av kvinligt (sic!) kön för tjejer nästan.... varför har det blivit så egentligen?”³

I dessa exempel är känslreaktioner, samhällelig förändring och användning av språkliga uttryck centralt. För att komma åt föreställningar om kön är det relevant att studera hur dessa aspekter kan relateras till varandra, språkförändring, samhällelig förändring och känslreaktioner, och då till exempel med utgångspunkt i de två uttrycken *flicka* och *tjej* – två uttryck som används för att beteckna

kvinnligt kön. Detta är utgångspunkten för denna undersökning.

På en övergripande nivå handlar exemplen om hur personer eller grupper av personer benämns, och de visar att dessa

I den här undersökningen är det just "iscensättningar" av uttrycken flicka och tjej som ska studeras, i form av användningsmönster i tidningstext.

benämningar är centrala för hur grupperna eller personerna uppfattas. I detta ligger ett samhällsintresse där användning av personbenämning eller personbetecknande uttryck kan visa på hur allmänna uppfattningar och föreställningar om grupper ser ut nu och över tid, till exempel personer av kvinnligt kön.

Det finns en diskussion inom den feministiska lingvistikens där vissa menar att om vi ändrar sättet att tala om personer av kvinnligt kön kommer också personer av kvinnligt kön att uppfattas annorlunda medan andra tvärtom menar att om rollen för personer av kvinnligt kön i samhället ändras kommer också språkbruket som en följd av detta att förändras.⁴ Oavsett vilket perspektiv man intar har språket stor betydelse.

Språk- och betydelseförändring studeras inom språkvetenskapen, men det finns många olika synsätt och definitioner inom detta område. I denna artikel utgår jag från ett konstruktivistiskt synsätt på

språk där användningen av språk ses som ett av de medel med vilket vi konstruerar världen och vårt samhälle – någonting socialt, dynamiskt, funktionellt och föränderligt.⁵ Språkets potential för att skapa, upprätthålla och förmedla maktstrukturer, identiteter och värderingar är här central och att studera användningen av språk är alltså metoden för att komma åt detta. Relationen mellan språk och samhälle är också relevant inom genus- och feministisk forskning. Judith Butlers begrepp performativitet grundar sig i ett konstruktivistiskt synsätt och uttrycker just relationen mellan språk och samhälle – att kön är något som måste göras och iscensättas, och att det är de språkliga uttrycken, språk-användningen, som konstituerar identiteter och normer.⁶ I den här undersökningen är det just "iscensättningar" av uttrycken *flicka* och *tjej* som ska studeras, i form av användningsmönster i tidningstext.

Syftet med denna studie är utifrån detta att studera användningen av uttrycken *flicka* och *tjej* i olika tidningskorporer, det vill säga stora digitalt sökbara textmängder. Jag utgår från två huvudsakliga frågeställningar. I vilka kontexter, på vilket sätt och i vilken utsträckning används uttrycket *flicka* respektive *tjej* i tidningstext från 1965 till 2011? Har uttrycken *flicka* respektive *tjej* förändrats över tid utifrån vad som framgår i den språkliga användningen i tidningstext från 1965 till 2011 och i så fall hur?

Tidningskorporerna motsvarar här ett allmänt och vedertaget språkbruk. Utifrån materialtillgänglighet kommer studien att spänna över en femtioårsperiod, från 1965

till 2011. Tidningskorpusarna består av dagstidningar och i dagstidningar finns flera olika typer av texter. Genom att studera dessa får man en viss variation och bredd i typen av texter och texttyper när man vill fånga allmänt språkbruk. Trots viss variation när det gäller texttyper motsvarar dagstidningstext dock inte alla typer av språkliga sammanhang och därför kommer det inte att vara möjligt att dra några generella slutsatser om språkbruk.

För att få en möjlighet att göra jämförelser över tid, och därmed fånga betydelseförändring, har jag valt att studera korpusar från fyra olika tidsperioder. Från Språkbankens korpussamling har jag sedan tidigare studerat tre korpusar från åren 1965 (Press65), 1987 (DN87) och 2000 (SvD00).⁷ Nu har jag studerat ytterligare en korpus från 2011 (GP11). De är sammansatta av delvis olika dagstidningsmaterial, men samtliga är mer eller mindre rikstäckande och riktar sig till en bred publik.⁸ De olika korpusarnas storlek skiljer sig åt – från 1 miljon ord till 20 miljoner ord.⁹ På grund av de stora skillnaderna kommer frekvenser och beräkningar att normaliseras, det vill säga anpassas efter varandra, för att bli jämförbara.¹⁰

Studier av samhällsförändring i relation till språkförändring är etablerat inom diskursanalysens område¹¹ där diskurser allmänt sett innebär olika sätt att tala om och förstå världen, vilka skapas genom att sociala relationer, identiteter och föreställningar förhandlas – skapas, förändras – språkligt inom ramen för bestämda kontexter.¹² Inom den feministiska och genusteoretiska forskningen används ibland begreppen

femininitet eller *femininitetsdiskurs* för att analysera hur kvinnligt kön skapas och återskapas. Jag ser uttryck som betecknar kvinnligt kön, såsom *flicka* och *tjej*, som medel för att konstruera en övergripande femininitet eller femininitetsdiskurs där motstridiga föreställningar om kvinnligt kön kan förekomma.

Utifrån en diskursanalytisk utgångspunkt har jag framförallt valt att utgå från korpuslingvistiken där det finns en väl utvecklad metodologi för att studera språkanvändning. Korpusanalysen ska här närmast förstås som en diskursanalytisk metodologi där man använder sig av korpusar. Inom korpuslingvistiken är Michael Stubbs en viktig förgrundsgestalt. Stubbs menar att: "The meaning of a word is created in text (...) And ultimately, words change in meaning because their use in texts change."¹³ Med "text" avses här såväl muntlig som skriftlig språklig interaktion.

Inom korpuslingvistiken är den språkliga kontexten central när det gäller betydelse. Stubbs uttrycker i det sammanhanget att "It is impossible to observe the meaning of a word: meaning is an invisible (arguably mental) phenomenon. However, it is quite possible to observe evidence from which meanings can be reliably inferred. A major type of evidence of the meaning of a word is the other words round about it, especially repeated patterns of cooccurrence".¹⁴ Enligt Stubbs är alltså språkliga uttryck som i användning förekommer tillsammans på regelbunden basis den evidens i vilken betydelse kan spåras. Detta innebär alltså att jag i språkanvändning kan studera uppstadda eller iscensatta betydelse.

Språkforskaren Michael Hoey använder begreppet ”priming” för att beskriva hur betydelse utvecklas ur språkanvändningen: “As a word is acquired through encounters with it in speech and writing, it becomes cumulatively loaded with the contexts and co-texts in which it is encountered, and our knowledge of it includes the fact that it co-occurs with certain other words in certain kinds of context.”¹⁵ Här tas kontext upp som en relevant aspekt när det gäller betydelse och betydelseförändring och då framförallt i relation till ord som används och förekommer tillsammans.

Att utgå från ett korpusanalytiskt metodologiskt perspektiv innebär att kontext studeras utifrån användning. Kontext i detta sammanhang innebär i första hand de ord som förekommer tillsammans med, i nära relation till, de valda undersökta uttrycken – *flicka* respektive *tjej* i detta sammanhang.¹⁶ Användningen studeras i korpusar. Som redskap för att studera korpusarna har ett konkordansprogram använts som gör det möjligt att göra sökningar på enskilda ord och få listor där användningsmönstret framgår och där frekvensuppgifter är möjliga att få fram.¹⁷ Jag har valt en standardinställning där varje förekomst av det sökta ordet omges med det antal ord som rymts på 120 tecken – vilket alltså här blir kontexten. Ett exempel: ”Gäller människorov och försök till våldtrakt mot en 18-årig *flicka* i mars i år. Fjärde åtalpunkten avser en genomförd.”¹⁸ De listor som sökningarna genererar har jag kartlagt utifrån olika språkliga aspekter eller kontextuella drag som jag har valt att studera.¹⁹

I de olika korpusarna har jag studerat frekvenser och lexikala, innehållsliga, mönster i användningen. Att använda frekvens för att komma åt språklig användning visar i vilken omfattning folk verkligen använder språkliga uttryck och hur språkanvändningen förändras. Frekvens kan kopplas samman med vedertagenhet eller bruklighet (typicality) där hög frekvens i användning indikerar stor eller relevant betydelse utifrån en korpuslingvistisk utgångspunkt.²⁰

De statistiska beräkningarna relateras till eller följs av en mer kvalitativt inriktad analys av olika språkliga mönster som framkommer i kontexten. De språkliga aspekter som studeras är *kollokationer*, *attribut* och *lexikala relationer*.

Kollokationer har allmänt med statistisk signifikans att göra, hur vanligt det är att uttryck ömsesidigt förekommer tillsammans i användningskontexten.²¹ I det här fallet handlar det om vilka ord, oavsett ordklass eller placering, som *flicka* respektive *tjej* förekommer tillsammans med eller i relation till, oftast. Verben kommer här att studeras särskilt. Eftersom *flicka* och *tjej* är substantiv är därutöver *attributen* centrala. Attribut, och framförallt adjektivattribut, är de ord som syntaktiskt står substantiven närmast – bestämningar och modifieringar av, i det här fallet, *flicka* och *tjej*. Ett exempel är *liten flicka*. *Lexikala relationer* är slutligen de relationer som upprättas mellan *flicka* och *tjej* och andra uttryck

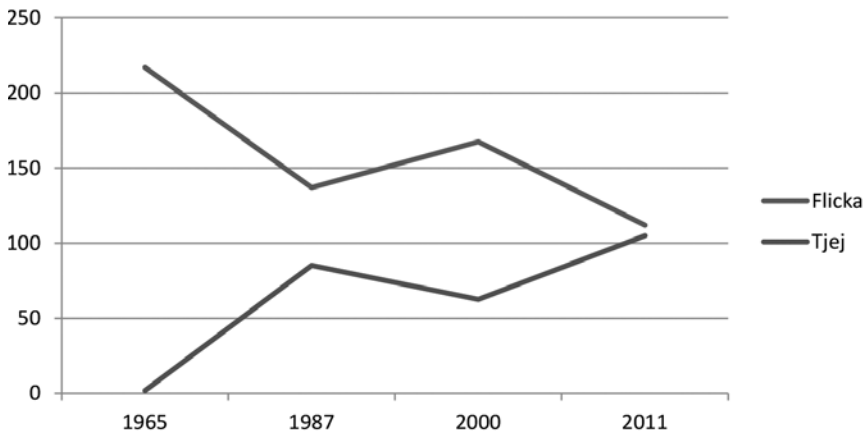
av samma slag, i detta sammanhang personbenämmande substantiv.²² *Flicka* och *tjej* kan förekomma tillsammans med andra personbenämmande substantiv på olika sätt – likställas, differentieras etcetera. Oavsett vilka lexikala relationer som upprättas mellan de personbetecknande uttrycken finns samhörighet eftersom de förhåller sig till och relevantgörs i relation till varandra. *Flicka* och *elev* kan till exempel användas om samma referenter, men de kan också användas om olika referenter eller referentgrupper. Oavsett hur de relateras till varandra upprättas till slut en betydelsemässig relation mellan uttrycken om de ofta förekommer språkligt i anslutning till varandra.

Metoden kan sammantaget beskrivas som en sorts triangulering där jag närmar mig användningen från olika håll eller från olika perspektiv, såväl kvantitativt som kvalitativt. Det handlar om kartläggning av ord som förekommer tillsammans med och därmed relateras till *flicka* och *tjej* på olika sätt – utifrån frekvens, utifrån syntaktisk och lexikal närhet, utifrån syntaktisk likhet och utifrån mer övergripande likheter oavsett syntaktisk egenskap, placering eller ordklass.

Det finns en mängd studier där beskrivningar av kvinnor och män i olika medier undersöks. I många av dessa studeras, åtminstone indirekt, benämningar av personer av kvinnligt kön.²³ De flesta av dessa studerar skillnaden mellan hur personer av kvinnligt kön respektive manligt kön beskrivs. I en del studier tillämpas former av diskursanalys,²⁴ i en del studier studeras kvantitativa skillnader²⁵ och i en del studier undersöks olika sammanhang och kontexter där personer av kvinnligt respektive manligt kön beskrivs.²⁶ Inte i någon studie har jag dock sett att olika uttryck knutna till en femininitetsdiskurs jämförs eller studeras och i få studier görs en systematisk empiriskt grundad jämförelse över tid.²⁷

Olika typer av användningsmönster för flicka och tjej

Genom att studera mönster i hur *flicka* och *tjej* används utifrån vilka kollokationer, attribut och lexikala relationer de förekommer i relation till får jag en bild av uppstådda och iscensatta betydelser och betydelseförändringar hos uttrycken *flicka* och *tjej*. Dessa mönster säger framförallt någonting om hur benämningar av personer av kvinnligt kön i offentlig press på olika sätt (åter)skapar föreställningar om femininitet. Detta ger ett underlag för att föra en diskussion om varför uttryck som *flicka* och *tjej* möter de starka reaktioner som jag inledningsvis visade exempel på. För att få en grov bild av hur *flicka* och *tjej* har använts i dagstidningspress vid olika tidsperioder har jag inledningsvis studerat de fyra olika korpusarnas generella frekvenser. Generella frekvenser innebär här samtliga användningar av *flicka* respektive *tjej* oavsett böjningsform (numerus och bestämdhet) i de olika korpusarna (65-, 87-, 00- och 11-korpusen).

Tabell 1: Förekomstfrekvens flicka respektive tjej²⁸

Utifrån frekvens har *flicka* och *tjej* motsatta utvecklingslinjer – *tjej* har ökat stort i användning i tidningstext medan *flicka* har minskat stort. Från att inte ha förekommit överhuvudtaget i 65-korpusen blir *tjej* ett frekvent och vedertaget uttryck i 11-korpusen. *Flicka* är dock fortfarande det mest använda uttrycket, även om kurvorna närmast sig varandra allt mer. Oavsett om dessa två tendenser har med varandra att göra eller inte indikerar detta att uttryckens användbarhet och betydelse har förändrats och sannolikheten är relativt stor att de två tendenserna har med varandra att göra i något avseende då de är varandras spegelbilder.

Ett nästa steg blir då att mer specifikt studera dessa motsatta tendenser. Analysen av användningsmönster presenteras här utifrån ett antal framträdande innehållsliga mönster – ålder, yrkes- och verksamhetsroller, släktskap samt rättsväsende och kriminalitet.

Ålder

Ålder är, inte helt överraskande, en relevant kategori utifrån användningen i korpusarna för båda *flicka* och *tjej*, men i störst utsträckning för *flicka*. Att det inte är överraskande beror på att uttrycken i allmänhet brukar knytas till ålder, vilket till exempel framkommer i uppslagsverk där definitionen av *flicka* är ”ung person av kvinnligt kön” och där definitionen av *tjej* hänvisar till definitionen av *flicka*.²⁹ Att relationer mellan kön och ålder samspelar i dessa båda uttryck kan relateras till intersektionell analys som blivit betydelsefull under de senaste åren. Intersektionalitet handlar om hur olika sociala kategoriseringar samverkar och samspelar på olika vis i olika kontexter och inte självklart kan studeras isolerat och oberoende av varandra.³⁰ Vanligtvis är det framförallt kön i relation till

etnicitet och klass som studeras, men det finns också forskare som lyfter fram ålder som en social kategori relevant utifrån ett intersektionellt perspektiv.³¹ Att det här har visat sig finnas ett stabilt användningsmönster där ålder knyts till de könsspecifika uttrycken *flicka* och *tjej* styrker att det är frågan om ett intersektionellt samband där alltså kön inte självklart kan studeras isolerat från, i det här fallet, ålder.

Många attribut som förekommer i relation till *flicka* kan innehållsligt kopplas till ålder, och den relativa andelen attribut ökar också över tid (46-70%). Det kan handla om åldersspecificerande attribut såsom *15-årig* och *tolvårig*, men också mer allmänna attribut som *ung* och *tonårig*. Även när det gäller kollokaten är det tydligt att relationen till ålder ökar över tid och att de flesta kollokaten av den typen återfinns i 00- och 11-korpusen, även där framförallt i form av åldersspecificerande attribut.

För *tjej* är det en lägre andel attribut som kan kopplas till ålder, men den relativa andelen ökar även här över tid (27-40%). Här är det framförallt *ung* som är vanligt och inte åldersspecificerande attribut i första hand. Även bland kollokaten är variationer av *ung* det enda som förekommer – oavsett korpus. Sammantaget tyder detta på att uttryckens åldersladdning ökar för både *tjej* och *flicka*, men för *flicka* är ålder ett av de mest centrala användningsmönstren i både 87-, 00- och 11-korpusen, medan det för *tjej* är ett av flera mönster. För *flicka* handlar det därutöver framförallt om åldersspecificerande attribut medan det för *tjej* handlar om variationer av attributet *ung*.

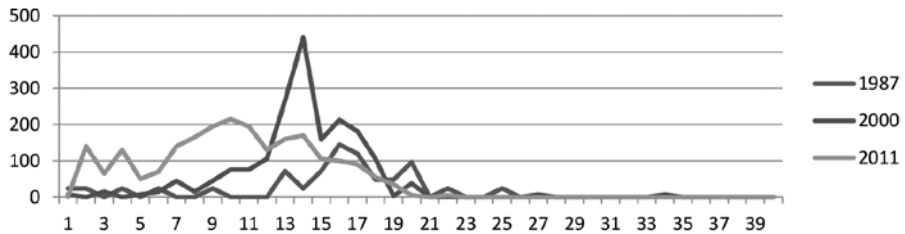
Att de åldersspecificerande attributen ökar stort i relation till *flicka* samtidigt som *flicka* generellt sett minskat i användning tyder på att uttrycket blivit betydelsemässigt begränsat, då de åldersrelaterade kontexterna verkar öka på bekostnad av andra kontexter.

Om man går ännu ett steg när det gäller åldersspecificerande attribut som förekommer i relation till *flicka* och *tjej* kan andra innehållsliga mönster uppmärksammas. Det handlar här främst om vilka innehållsliga mönster som framkommer då *flicka* förekommer i relation till åldersspecificerande attribut – det tydligaste attributmönstret. I allmänhet används åldersspecificerande attribut i relation till *flicka* när det gäller olyckor och övergrepp. Det handlar till exempel om mord, våldtäkter, försvinnanden och utsatthet. Ett annat exempel på ett tydligt mönster har med (presentation av) statistik att göra. När *ung* används som attribut i relation till *flicka* handlar det ofta om kriminalitet där flickan i fråga är offer. Även *tjej* förekommer vid vissa tillfällen i liknande sammanhang, men då på ett lite annat sätt. För *tjej* i relation till *ung* handlar det om allmänna tendenser eller vad som bör göras i förebyggande syfte – att sätta gränser, att inrätta tjejjourer, att säga ifrån, stärka självförtroende etcetera. Här upprättas alltså en skillnad mellan att

vara offer och att vilja förändring som korresponderar mot användningen av *ung flicka* och *ung tjej*.

Som ett nästa steg handlar det sedan om att identifiera vilka åldrar det är som relevantgörs för *flicka* respektive *tjej*, det vill säga vilka åldrar som är relaterade till och centrala att beskriva i relation till *flicka* respektive *tjej*.

Tabell 2: Frekvens utifrån olika åldrar och utifrån olika tidsperioder, *flicka*

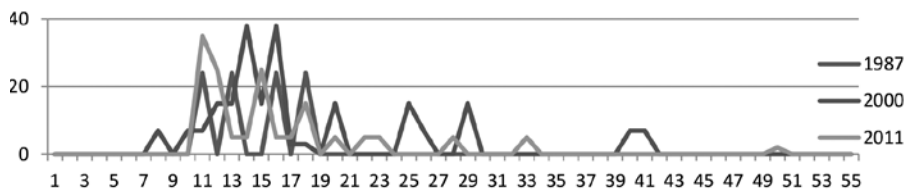

Den lodräta axeln representerar frekvens medan den vågräta representerar kronologiska åldrar mellan 1 och 100 år. De kronologiska åldrarna förekommer oftast som attribut. Exempel på attribut är *13-årig flicka* där då *13-årig* är attributet som förekommer i relation till det personbenämmande substantivet *flicka*.

För *flicka* handlar det om attribut som betecknar kronologiska åldrar mellan 4 och 20 år i 87-korpusen, om åldrar mellan 3 och 20 år i 00-korpusen (med en enstaka förekomst på 27 respektive 34 år) och 1 och 22 år i 11-korpusen. Det har alltså inte hänt så mycket över tid om man ser till åldersgränserna inom vilka *flicka* definieras.

Om man ser till frekvensen för var inom åldersspannet den prototypiska användningen ligger, det vill säga var de flesta förekomsterna finns, blir det mer varierat. I 87-korpusen är det vanligast att *flicka* används i relation till åldersspecifiserande attribut mellan 15 och 20 år, medan det i 00-korpusen är vanligast med attribut mellan 10 och 14 år och i 11-korpusen 9 och 11 år i relation till *flicka*. Detta innebär att den prototypiska flickan blivit allt yngre utifrån användning i tidningstext eller åtminstone att yngre flickor blivit mer tidningsmedialt intressanta/relevanta.

Tabell 3: Frekvens utifrån olika åldrar och utifrån olika tidsperioder, *tjej*

Den lodräta axeln representerar frekvens medan den vågräta representerar åldrar mellan 1 och 100 år.

För *tjej* är förekomsterna färre jämfört med för *flicka* när det gäller åldersspecificerande attribut. Sammantaget används *tjej* därutöver i relation till åldersspecificerande attribut som ligger högre på åldersskalan än vad som är fallet när det gäller *flicka*, men det finns också överlappningar. I 87-korpusen förekommer åldrar i relation till *tjej* inom intervallet 11 och 17 år, i 00-korpusen inom intervallet 8 och 29 år och i 11-korpusen inom intervallet 11 och 33 år. I samtliga dessa korpusar består de flesta förekomsterna av åldersspecificerande attribut mellan 11 och 16 år. Det handlar alltså här om en åldersbreddning både uppåt och nedåt, men där den prototypiska åldern i princip är densamma.

I en d-uppsats om ålderskategorisering finns vissa jämförbara resultat.³² I uppsatsen finns en frekvenssammanställning utifrån adjektivfrasen "x-årig y" där x motsvaras av åldrarna 1-100 och y motsvaras av personbenämningarna *flicka*, *tjej*, *kvinn*a, *man*, *pojke* etc. Uppsatsförfattaren har studerat denna typ av åldersanvändning på internet genom sökmotorn Google och i tidningsmaterial.³³ Hennes resultat skiljer sig generellt sett inte från mina, vare sig när det gäller frekvenser, intervaller eller prototyper. Det intressantaste är dock de skillnader hon får fram som har med de olika typerna av korpus att göra. Hon får liksom jag få träffar på *tjej* i relation till åldersspecificerande attribut i tidningsmaterial. Hon får dock många fler träffar på *tjej* i relation till åldersspecificerande attribut i sitt internetmaterial, fler än för

flicka. Hon förklarar detta som att internet innehåller ett mer informellt och ett mer varierat språkbruk. Detta innebär att användningen av åldersspecificerande attribut i relation till språkliga uttryck som *tjej* och *flicka* skiljer sig stort i olika genrer. Även om ålder oftast inte är relevant i relation till *tjej* i tidningstext kan det vara högst relevant i andra typer av texter. Detta innebär också, som tidigare nämnts, att kartläggningen av betydelse för ett språkligt uttryck endast kan göras i relation till den typ av text, den genre, det handlar om, men att det samtidigt finns texttyper, som tidningstext, som är mer inflytelserika och normerande än andra.

När det gäller *flicka* och *tjej* verkar ålder sammanfattningsvis vara betydelsemässigt relevant i relation till båda dessa uttryck i tidningstext, om än i olika omfattning. Detta kan möjligen kopplas till en samhällstrend där ålder har blivit mer relevant i samhället mer generellt, vilket tas upp i såväl forskningsområden som tidningsdebatt.³⁴ Den stora skillnaden mellan *flicka* och *tjej* i tidningsmediet kan dock inte förklaras av detta utan kan i första hand relateras till en uppstådd språklig arbetsfördelning där *flicka* kommit att användas i sammanhang där ålder görs relevant, medan specifik ålder i relation till *tjej* inte görs relevant i någon egentlig utsträckning.

Yrkes- och verksamhetsroller

Förutom ålder är yrkestillhörighet eller verksamhetstillhörighet en relevant kategori för *flicka* när det gäller såväl lexikala relationer som attribut och kollokationer. Utifrån de lexikala relationer, andra personbenämningssubstantiv, som

samförekommer med *flicka* framkommer ett tydligt mönster. I 65-korpusen förekommer *flicka* i relation till yrken eller verksamheter inom hemmets ramar – *au-pair*, *hemmafru*, *barnvakt* och *dagmamma*. I de andra tre korpusarna förekommer istället yrken och verksamheter relaterade till rättsväsende och kriminalitet, till exempel *polis* som är den vanligaste yrkesrelationen i tre av korpusarna (10-11-14%). Utifrån kollokationerna, de statistiskt signifikanta samförekomsterna, blir denna tendens starkare för varje decennium. Där förekommer kollokat som kan kopplas till kriminalitet och rättsväsende – *offer*, *gärningsman*, *förövare*, *misstänkt*, *mördare*, *vittne* etc. Här verkar *flicka* i tidningstext ha förändrats från att betydelsemässigt ha varit relaterat till hemmets sfär till att bli relaterat till rättsväsende och kriminalitet om man ser till yrkesroller och institutionella relationer som knyts till *flicka*.

Tjej förekommer också i relation till olika yrken och verksamheter i 87-, 00- och 11-korpusen. I 87-korpusen handlar det framförallt om idrottsrelaterade yrken och verksamheter – *tränare*, *spelare* och *domare* till exempel. Kollokationer från 87-korpusen stärker också att idrott är ett centralt användningsområde genom substantiv som *fotboll* och verb som *spela* och *spelade*. I 00-korpusen har dessa i princip försvunnit och ersatts av andra mer allmänna yrkesbeskrivningar – *polis*, *chef*, *kund*, *medarbetare*. I 00- och 11-korpusen finns, trots att korpusarna är mycket större, inga eller få kollokat i relation till *tjej* som entydigt kan kopplas samman med idrott. I både 00-korpusen och 11-korpusen finns

dock ett visst antal attribut som betecknar nationaliteter i relation till *tjej*, där det ofta handlar om idrott – till exempel *svensk*, *amerikansk*, *fransk*. *Tjej* verkar alltså sammanfattningsvis ha genomgått en förändring – från att ha varit starkt knutet till idrott till att bli mindre knutet till idrott och mer öppet för andra yrkes- eller verksamhetsrelaterade kontexter.

Utifrån yrkesrollerna och yrkesrelationerna kan man alltså se att dessa båda språkliga uttryck har förändrats relativt mycket, men på olika sätt. *Flicka* ger ett mer specifikt intryck då tydligt fokus först var på hemmets sfär, medan fokus sedan mycket tydligt ligger på yrken och verksamheter relaterade till rättsväsende och kriminalitet. Kopplingen till rättsväsende och kriminalitet kan relateras till sambandet mellan *flicka* och ålder, då ålder kan förväntas vara relevant i rättssammanhang. Denna tolkning stärks också av det faktum att ålder blivit allt vanligare i relation till *flicka* samtidigt som rättsväsende och kriminalitet blivit allt vanligare.

Släktskapsrelationer

Ett annat tydligt mönster i relation till både *flicka* och *tjej* är att uttrycken används i sammanhang där släktskapsrelationer är relevanta. Benämningar för släktskapsrelationer förekommer i relation till *flicka* i alla korpusar och det handlar om en ökning över tid (5-35%). Släktskapsbenämningar som kan relateras till föräldraskap är vanligast i samtliga korpusar, men i 00- och 11-korpusen är variationen större. Där förekommer också syskonrelationer och partnerrelationer av olika slag, till exempel

pojkevän och *partner*. Även kollokationerna visar upp ett samband mellan *flicka* och släktskap. Kollokat som *far* i 87-korpusen och *pappas, pappan, mamman, mor* i 00-korpusen förekommer till exempel.

Eftersom *flicka* minskat i användning generellt samtidigt som den relativa frekvensen lexikala relationer som kan relateras till släktskap ökat innebär det att *flicka* blivit mer betydelsemässigt specialiserat och samtidigt begränsat om man ser till variation och bredd när det gäller kontexter. Förutom kontexter runt ålder och yrkesrelationer som togs upp tidigare verkar släktskap och föräldrarelationer ha blivit viktiga aspekter när det gäller betydelsen av uttrycket *flicka*.

Tjej förekommer i relation till lexikala relationer som har med släktskap att göra i samtliga korpusar. Mellan de olika korpusarna sker en ökning och sedan en minskning av lexikala relationer som har med släktskap att göra (18-25-13%). Eftersom *tjej* ökat i användning och samtidigt börjar användas inom nya områden kan man säga att en motsatt tendens gäller – en breddning till att bli ett mer allmänt vedertaget uttryck där släktskapsrelationer är ett stabilt användningsområde samtidigt som fler användningsområden tillkommer.

Rättsväsende, kriminalitet och utsatthet av olika slag

Det är framförallt *flicka* som förekommer i relation till benämningar som har med rättsväsende och kriminalitet att göra. När det gäller lexikala relationer förekommer i första hand *polis*, men också åklagare, advokat, jurist etc. Detta mönster framkom

också i relation till att yrkes- och verksamhetsbenämningar diskuterades ovan. Mönstret finns i 87-korpusen, men i mycket större omfattning i 00- och 11-korpusen. Kollokationer där *flicka* samförekommer med ord som kan relateras till rättsväsende och kriminalitet är substantiv som *knivhugg, misshandeln, mordet, kamrarrätten, förhör*, verb som *våldtogs, misshandlades, dödades*. Även attributen visar samma tendens – och i 11-korpusen har 12% av attributen som förekommer i relation till *flicka* med olyckor, sjukdomar och utsatthet, framförallt i relation till brott, att göra.

Detta användningsmönster kan, förutom att kopplas till ett generellt användningsmönster och därmed betydelsemönster för *flicka*, kopplas till tidningsmediet och tidningsspråket som sådant. Av den anledningen har jag försökt hitta andra studier av typiska drag i tidningsspråket som har med detta användningsmönster att göra. Håkan Hvitfelt, som är medieforskare, menar i en förvisso inte helt ny men relevant studie utifrån undersökningens tidsram, att brott generellt sett är ett ämne som har en central betydelse i dagstidningspress, och att brott har ökat i betydelse.³⁵ Om det i tidningar skrivs alltmer om kriminalitet, brott och olyckshändelser kommer detta naturligtvis också att speglas i de kontexter där *flicka* och *tjej* används, och här är det tydligt frågan om en generell ökning av just denna typ av kontext. Det användningsmönster som jag här har uppmärksammat för *flicka* kan tydligt kopplas till denna, eventuellt, generella trend där språkliga uttryck rörande brott ökar i relevans i relation till *flicka*. Skillnaden mellan *flicka* och *tjej*

kan dock inte förklaras av detta och måste istället kopplas till en betydelseförändring och en förändring i arbetsfördelning mellan uttrycken, alltså en uppdelning i vilka kontexter och vilka funktioner uttrycket används i relation till. Detta innebär alltså att *flicka* används i kontexter som har med kriminalitet och olyckor att göra, medan *tjej* används i andra typer av kontexter.

Användningsmönster utifrån självreferenser och aktiviteter

Användning, och därmed betydelse, kan handla om ord och uttryck som förekommer i anslutning till varandra (samband), men det kan också handla om hur det språkliga uttrycket ifråga används utifrån andra aspekter. Det kan till exempel handla om huruvida en individ använder det språkliga uttrycket för att beteckna sig själv (självreferens) eller andra eller vilka aktiviteter som knyts till uttrycket ifråga.

Som ett nästa steg har jag därför också studerat *självreferenser och aktiviteter* specifikt utifrån den centrala betydelse dessa aspekter har för just personbenämning uttryck.

Att ha och att ges röst

Att ett personbenämning uttryck används som självreferens, och att någon därmed identifierar sig med uttrycket, tyder allmänt sett på att uttrycket har en positiv laddning och status. Detta kan kopplas till tidningsmediets särdrag. Tidningsartiklar har allmänt sett utvecklats mot större dialogicitet, vilket innebär att texter innehåller en mängd olika perspektiv och röster, om man använder Michail Bachtins

terminologi.³⁶ Bachtin menar att varje talat eller skrivet yttrande är formulerat av en röst och att varje röst uttrycker särskilda synsätt eller perspektiv.³⁷ De olika rösterna i en text ges därutöver olika tyngd och utrymme.³⁸ Lena Levin är en massmedieforskare som skiljer mellan hur de olika rösterna eller perspektiven framställs – de direkt citerade, de indirekt citerade (refererade) och de omtalade. I denna undersökning är de som citeras eller beskriver sig själva av betydelse då det tyder på att uttrycket inte enbart accepteras utan också omfattas och fungerar som identifikation för olika människor.

För att komma åt användning av uttrycken *tjej* och *flicka* i sammanhang där personer använder uttrycken för att beskriva sig själva, så kallade självreferenser, har jag sökt på olika pronomen som *jag* (är/som tjej), *oss* (tjejer), *vi* (tjejer) och *man* (som tjej) i samtliga korpusar. Inte i någon av korpusarna används *flicka* som självreferens. *Tjej* används däremot som självreferens i samtliga korpusar – i större omfattning i de senare korpusarna.

Grovt kan man tala om en viss förändring i användningen när det gäller kontexter eller sammanhang där självreferenser används. I 87-korpusen handlar det framförallt om idrott och om upplevd bristande jämställdhet när personer omtalar sig själva som *tjej*. I 00- och 11-korpusen handlar det också om upplevd bristande jämställdhet, men då i sammanhang som har med utseende, sexualitet och attityder att göra liksom yrkesliv och företagande. I 00-korpusen finns också en hel del exempel på användning som kommer från publicerade

brev eller insändare som inleds med ”Jag är en tjej på x år”. I samtliga korpusar handlar det framförallt om citat i intervjuer.

De sammanhang där personer själva beskriver och identifierar sig som tjejer rör sammantaget ofta jämställdhetsfrågor, idrott, musik och ibland även mode, även om idrott har ett större fokus i 87-korpusen och andra aspekter har ett större fokus i 00- och 11-korpusen. Jämställdhetsfrågorna kan röra arbetsmarknad, men ofta rör det just idrott och musik.

Exempel på användningar som rör orättvisor inom arbetsmarknaden från 11-korpusen är ”Ibland har jag fått mer uppmärksamhet just för att jag är tjej, men många gånger vet jag att jag fått sämre lön, avancerat långsammare, inte fått vissa jobb och bemötts med mindre yrkesrespekt än mina manliga kollegor på grund av att jag är tjej” och ”lite orättvist är det, eftersom killarna fortfarande är så få så har de mycket lättare att få jobb än vi tjejer. Om det beror på att jag är en ung tjej vet jag inte”.

Idrottsrelaterade exempel från 11-korpusen är till exempel ”– Det här är en jätteviktig regatta för oss tjejer, men det känns som vi inte är prioriterade i år och det är lite tråkigt” eller ”Det är visserligen ingen ålder på en hockeyspelare, men när man är tjej och håller på med den här sporten får man ingenting gratis”. Från kulturområdet kommer följande exempel: ”Det började med att jag och Julia Ivarsson var ute och dj:ade tillsammans en del och märkte att det var svårt att få spelningar som brud, tjejer blir inte sedda på samma sätt som killar” och ”Vi tjejer kan inte tävla mot Rybak, Bagge, Weise och Ranelid”.

Det finns också exempel på användningar där det inte handlar om ett problem lika mycket som ett relevantgörande som implicerar ett möjligt problem: ”Till skill-

Användningen av tjej som självreferens förekommer framförallt just i citat och i intervjuer av olika slag.

nad från de allra första tjejerna och kvinnorna som boxades i Sverige, tycker Sagal inte att det väcker så värst många reaktioner att hon som tjej boxas” (11-korpusen).

Att personer av kvinnligt kön ofta uppmärksammas i media just utifrån sitt kön eller att könet på olika sätt relevantgörs i högre grad jämfört med hur det är för personer av manligt kön är ingenting nytt.³⁹ Det är dock någonting som även framkommer i detta material, och särskilt då i samband med dessa utsagor av personer som själva identifierar sig eller beskriver sig som tjejer. Det framkommer på så sätt att beskrivningen av *tjej* relateras till problem och svårigheter angående hur uppfattningar och förutsättningar ser ut.

Tendensen att fler och fler beskriver sig själva i termer av *tjej* kan dels bero på uttryckets allmänna ökning i användning men också på att offentliga texter blivit alltmer mångröstade där olika personer kommer till tals och att olika perspektiv presenteras och bryts mot varandra i allt högre utsträckning.⁴⁰ Användningen av *tjej* som självreferens förekommer framförallt just i citat och i intervjuer av olika slag, vilket alltså tydligt kan kopplas samman

med det mångröstade men också med det alltmer individualiserade. Fler personer kommer alltså individuellt till tals på allt fler olika sätt och detta gäller då inte minst personer av kvinnligt kön som betecknas eller betecknar sig med uttrycket *tjej*. Att då samtidigt *flicka* inte alls används på detta sätt blir än mer anmärkningsvärt.

Den mer generella samhällsliga utvecklingen med individualisering och mångröstad offentlighet kan kopplas till en allmän jämställdhetsdiskurs i samhället och ett reellt ökat inflytande från personer av kvinnligt kön – genom att de kommer till tals, får uttala sig och blir uppmärksammade. Detta är ett av många exempel på manifestationer av makt.⁴¹ En möjligen problematisk och begränsande aspekt i detta är dock att det oftast handlar om personers egenskap av att vara just person av kvinnligt kön som uppmärksammas – att vara tjej och företagare, tjej och idrottare, tjej och domare etcetera, där kontexterna fortfarande är relativt begränsade. Vad denna utveckling än beror på blir den betydelsemässiga skillnaden gentemot *flicka*, som aldrig används i sammanhang där en person beskriver sig själv, allt större. Detta styrker ytterligare att det här både är frågan om en uppstådd språklig arbetsfördelning och om helt nya språkliga användningsmönster knutna till femininitetsuttryck. Att *flicka* och *tjej* får olika språkliga roller gör att det är svårt att tala om en generell språklig och kulturell förändring knuten till kön. Med detta menar jag att det är oklart om femininitet generellt sett uttrycks annorlunda, på nya sätt, eller om det handlar om att andra uttryck uttrycker femininitet på, åtminstone delvis, samma sätt som tidigare.

Att utföra eller bli utsatt för aktiviteter

Enligt till exempel sociologen Harvey Sacks har aktiviteter som knyts samman med personbetecknande uttryck en särskild relation och status, vilket Sachs benämner *category bound activities*. Idén bakom begreppet är just att personbenämningar är betydelsemässigt förbundna med specifika aktiviteter och praktiker.⁴² För att komma åt dessa aktiviteter utifrån min språkanalys har verben genom kollokationsanalysen särskild betydelse, de verb som oftast samförekommer med *flicka* och *tjej*. Det mest centrala är vilken aktivitet verben uttrycker, men även verbens egenskaper är centrala – om det är aktiva eller passiva verb, till exempel *slår* gentemot *slås*. Det är skillnad på att utföra en aktivitet eller bli utsatt för en aktivitet, vilket språkforskaren Jan Svensson kopplar samman med de semantiska rollerna *agent* (initierar/utför handling) och *receiver* (påverkas av/drabbas av handling).⁴³ I enlighet med Svensson menar jag att denna rolluppdelning säger något om dominansstrukturer och roller och detta har relevans för en undersökning av betydelse utifrån användning.

Utifrån vad som framkommer i kollokationsanalysen är det skillnad på vilka aktiviteter som knyts till *flicka* respektive *tjej*. Utifrån kollokaten, som indikerar vedertagenhet i relation till *flicka* respektive *tjej*, förekommer olika mönster. I 65-korpusen förekommer inga verb överhuvudtaget i relation till *flicka*. I 87-korpusen förekommer ett verb som är aktivt – *dansar*. I 00- och 11-korpusen förekommer många verb, men dessa verb är oftast passiva och inte aktiva och signalerar inte aktivitet. *Flicka* är i dessa sammanhang den som utsätts för andras aktiviteter, till exempel *våldtagits*, *misshandlades*, *utsattes*, *hittades*, *skadades* och *fördes*. Många av verben i 00- och 11-korpusen betecknar därutöver aktiviteter som kan förknippas med kriminalitet och rättsväsende – ofta aktiviteter som inte knyts till *flicka* utan till andra aktörer i kontexten, till exempel *förgripit*, *skadat*, *våldtagit*, *åtalad*. Detta mönster stämmer överens med vad som tidigare framkommit angående användningen av *flicka* – att uttrycket används i kontexter som har med kriminalitet och rättsväsende att göra kan rimligtvis kopplas samman med att *flicka* utifrån hur användningen ser ut blir utsatt för andras (kriminella) aktiviteter.

För *tjej* förekommer verb i de tre korpusar där uttrycket finns med. I 87-korpusen förekommer *spela* och *spelade* vilket inte är så anmärkningsvärt om man ser till det användningsmönster som kan kopplas samman med idrott som framkommit tidigare. Att verben här är aktiva säger dock något ytterligare – att *tjej* är en aktör och att uttrycket används i sammanhang som har med agerande att göra. Även i 00-korpusen

är detta mönster tydligt. Där förekommer verb som *träffar*, *gillar* och *kör* – aktiva verb som uttrycker aktiviteter och agerande. I 11-korpusen är verben också aktiva och

Det är svårt att förklara varför flicka används allt mer i relation till kontexter rörande rättsväsende, kriminalitet och olycksfall.

uttrycker aktivitet. De flesta verben står i presens och uttrycker aktiviteter där *tjej* är aktör och den som utför aktiviteterna ifråga – *bloggar*, *dansar*, *dricker*, *spelar*, *träffar* och *dyker*. Förutom verben förekommer också en del attribut i presens particip som uttrycker aktiviteter i relation till *tjej* i 11-korpusen – till exempel *bloggande*, *idrottande*, *scendebuterande*, *sommarjobbande*. Alla dessa visar på olika aktiviteter i olika kontexter och tyder på bredd i användning och betydelse.

Inga verb som förekommer i relation till *tjej* kan knytas till kriminalitet och rättsväsende och inga verb indikerar att *tjej* utsätts för andras agerande. Sammantaget tyder detta på att uttrycken ges olika betydelse och tyngd – *flicka* beskrivs som passiv i få olika kontexter och *tjej* som aktiv i många olika kontexter.

Utifrån dessa olika typer av användning – statistik, samförekomster, självreferenser och aktiviteter i form av verb – har vissa generella mönster kunnat uppmärksammas, men förklaringen till att det ser ut som det gör är mer oklar. Det är svårt att förklara varför *flicka* används allt mer i

relation till kontexter rörande rättsväsende, kriminalitet och olycksfall samtidigt som användningen av uttrycket *flicka* i relation till andra kontexter minskar. Det är dock inte enbart samhällseliga eller genremässiga

Resultaten rörande tjej tyder på att nya samhällseliga och kulturella behov bidragit till att tjej ökat i användning och har fått en allt större och alltmer varierad användning.

trender och behov som påverkar språket utan språket påverkar också på samma sätt den samhällseliga och kulturella utvecklingen. Utifrån Michael Hoeyes resonemang om *priming*⁴⁴ handlar det framförallt om vana. Om vi använder ett uttryck i ett visst sammanhang på ett visst sätt vid upprepade tillfällen kommer denna vana att få oss och andra att uppfatta uttrycket på detta sätt. Det är användning och vana som tillsammans skapar (och omskapar) betydelser utifrån detta resonemang. Redan existerande, primade, språkliga betydelser påverkar våra föreställningar och de språkliga val vi gör vilket innebär att dessa språkliga betydelser antingen bibehålls eller förändras. Dessa val påverkar vårt sätt att se på vår omvärld.

Att *flicka* började användas som objekt och passiv i sammanhang rörande kriminalitet och olyckshändelser gjorde det utifrån detta resonemang sannolikt svårare att använda uttrycket i andra kontexter där det tidigare var naturligt. Detta kan relateras till det som Sara Mills hävdar i samband

med en diskussion om sexistiskt språkbruk: “once a pattern of derogation is established, particularly if its usage is associated with contexts of institutional power, it is available as a resource and may be drawn on by individual speakers and writers”,⁴⁵ vilket samtidigt är en möjlig förklaring till att utveckling och förändring sker. Det är alltså centralt hur och var uttryck används – roller, sammanhang, aktiviteter – då det säger någonting om vilken värld som konstrueras runt, i detta fall, kvinnligt kön i offentlig press. Detta är i sin tur betydelsefullt för hur personer av kvinnligt kön sedan kommer att uppfattas i olika sammanhang.

Resultaten rörande *tjej* tyder på att nya samhällseliga och kulturella behov bidragit till att *tjej* ökat i användning och har fått en allt större och alltmer varierad användning. När det gäller samhällsutveckling kan *tjej* sägas ha spelat flera olika roller – först i och med att personer av kvinnligt kön började bli allt mer relevanta att beskriva och tala om i samband med idrott, men därefter också genom att personer av kvinnligt kön behövde beskrivas som självständiga och driftiga aktörer även i andra sammanhang. Om till exempel *kvinnor* hade räckt för dessa ändamål hade sannolikt inte *tjej* blivit ett alternativ.

Utifrån samma resonemang passade *flicka* dåligt för de föreställningar om femininitet som uppkommit och genom detta började en förändring där *flicka* förlorade vedertagenhet och blev mer begränsad till att användas enbart i vissa kontexter. Denna uppstådda begränsning i användning ledde enligt samma resonemang till ytterligare begränsningar. Idag finns behov

av att beskriva sig själv och andra utifrån ideal som självständighet, driftighet, aktivitet etcetera och då räckte alltså inte de språkliga resurser som stod till buds – bland annat då *flicka*. *Tjej* blev ett alternativ och har också mycket tydligt använts i samband med ovan nämnda ideal och dessutom i jämställdhetsrörelsen där uttrycket till exempel används när jämställdhetssatsningar diskuteras. Den förändring som inträffat skulle både kunna förklaras av breddning och förskjutning inom femininitetsdiskursen: breddning då fler alternativa former för att uttrycka femininitet uppstått, förskjutning då ett sätt att uttrycka femininitet verkar föredras framför ett annat.

Den engelska språkvetaren Christian Mair förklarar språkliga förändringar i det engelska språket i termer av demokratisering, teknologisering, informalisering och vardagliggörande.⁴⁶ De förändringar som jag har uppmärksammat kan sannolikt förklaras av både demokratisering, som skapat fler och annorlunda behov när det gäller att beskriva och representera personer av kvinnligt kön och av informalisering eller vardagliggörande, där *tjej* som tidigare använts i talad svenska blivit vedertaget även i skreven svenska och då i sammanhang som rör återgivet tal (intervjuer) och sammanhang som ofta rör personliga ämnen.

Avslutande diskussion

Utifrån en generell kategorisering av hur språkliga betydelser i allmänhet förändras som språkvetaren Sören Sjöström har sammanställt indikerar resultaten i denna undersökning att både *flicka* och *tjej* genomgått betydelseförändringar under de senaste femtio åren.⁴⁷ Båda uttrycken aktiverar utifrån Sjöströms första två kategorier nya föreställningar när de används. Uttrycket *tjej* utvidgas till att omfatta fler och nya referenter (den första kategorin) medan *flicka* begränsas till att omfatta färre (den andra kategorin). Det tredje kriteriet eller den tredje kategorin som Sjöström definierat handlar om att ”uttrycket kommer att representera en förändrad attityd hos språkanvändarna” och detta kriterium/denna definition leder tillbaka till inledningens exempel på känslreaktioner i relation till uttrycken – varför så starka reaktioner i relation till *flicka* och *tjej*?

Att till exempel Linnea Hanell upplevde det som kränkande att kallas *flicka* är, efter att ha studerat användnings- och betydelsemönstren för tidningstext från de senaste 40 åren, inte förvånande. *Flicka* har blivit mer begränsat i användningsmönstren och därmed betydelse utifrån vad som framkommer i dagstidningskorpusarna – nu används uttrycket oftast när det handlar om utsatthet och offer. En *flicka* framställs ofta som en passiv deltagare som utsätts för andras aktiviteter, och dessa är då ofta av en brottslig karaktär. Därutöver har den prototypiska flickan blivit allt yngre, vilket sannolikt hänger ihop med kontexterna rörande offer och utsatthet, där ung ålder ytterligare förstärker utsattheten.

Många av de attribut som förekommer i relation till *flicka* relateras också till ett ideal som kanske inte är lika eftertraktat idag: *väluppfostrad, tyst, vanlig, skötsam, snäll, ambitiös, ordentlig, duktig* och *blyg*. För *tjej* är variationerna större och idealet något annorlunda: *duktig, ambitiös* och *blyg* men också *stark, tuff, kvalificerad, analytisk, aktiv, bra, busig, framåt, frispråkig, intressant, komplex, kaxig, liberal, populär, rak, romantisk, självsäker, trevlig* och *smart*. Sannolikt är dessa ideal mer eftertraktade som identifikation idag. Slutligen verkar inte *flicka* vara ett uttryck som personer av kvinnligt kön använder för att beteckna sig själva, vilket går i linje med de andra tendenserna och med att uttrycket upplevs som kränkande. Liknande resonemang finns gällande uttrycket *tant*, som också upplevs som kränkande i olika sammanhang och som sällan används som självreferens.⁴⁸

Tjej däremot har blivit ett alternativ i flera olika avseenden. *Tjej* används för att beteckna sig själv, *tjej* förknippas med aktivitet och aktiviteter och *tjej* förekommer ofta i relation till positiva bestämmningar och förstärkningar. Det är dock inte enbart positiva attribut och aktiva verb som förekommer i relation till *tjej* och detta har med en annan viktig tendens att göra – att samtidigt som *flicka* används allt mindre i vissa kontexter används *tjej* allt mer i fler olika kontexter. *Tjej* användes från början framförallt i relation till idrott, men nu används *tjej* i nyhetstext, i artiklar som handlar om företagande och ekonomi och i nöjes- och kulturartiklar. *Tjej* förekommer också allt mer och relateras också till ett allt bredare åldersspann, vilket sannolikt kan

knytas samman med den kontextuella eller innehållsliga breddningen. *Tjej* används även, på samma sätt som *flicka*, i nyhetstext där brott begåtts och där det handlar om utsatthet, men i liten omfattning och på ett annat sätt.

Här vill jag återknyta till resonemanget som fördes tidigare i artikeln om språkets roll när det gäller sociala och samhällsliga förändringar – om det är språket, sättet att tala om personer av kvinnligt kön, som är avgörande för om förändring sker eller om det istället är förändring av de samhällsliga och sociala rollerna som är avgörande för om och hur språket förändras. Utifrån vad som framkommit i denna undersökning verkar det kunna handla om både och, att språk och samhälle påverkar varandra ömsesidigt. Detta skulle innebära att nya samhällsliga uppfattningar om feminitet har öppnat för användningen av ett nytt uttryck i tidningsmediet, *tjej*, och att ett äldre uttryck, *flicka*, fått en mer specifik och annan betydelse utifrån användningsmönstret. Samtidigt innebär det att ett nytt uttryck som *tjej* gör att synen på feminitet, förändras. Även *flicka*, som fått status som passivt objekt, kommer att påverka synen på feminitet och eftersom *flicka* fortfarande ses som vedertaget i många sammanhang kan detta innebära att personer av kvinnligt kön i allmänhet och personer som betecknas med detta uttryck i synnerhet uppfattas mer negativt.

Beskrivningar av *tjej* och *flicka*, två sätt att kategorisera och benämna personer av kvinnligt kön, skiljer sig alltså åt stort. Uttrycken skiljer sig avseende aktiv – passiv, där *flicka* framställs som passiv och *tjej* som

aktiv. Uttrycken skiljer sig också åt avseende subjeks- respektive objektspositioner, där *flicka* positioneras som objekt och *tjej* som subjekt. Slutligen skiljer sig uttrycken åt avseende positiva respektive negativa attribut. Grovt sett kan man här tala om en dualistisk relation mellan dessa uttryck, vilket är anmärkningsvärt då uttrycken i ord- och synonymordböcker beskrivs som synonyma.

Idag finns en stor samstämmighet runt att femininitet eller en femininitetsdiskurs kan uttryckas och gestaltas på olika sätt och inte bör beskrivas som någonting enhetligt,⁴⁹ men det kan ändå vara intressant att relatera dualismen mellan *flicka* och *tjej* till den som tidigare brukade beskriva skillnaden mellan uppfattningar om maskulinitet och femininitet.⁵⁰ Femininitet eller kvinnligt kön har förknippats med passivitet, offer- eller objektsroll och negativa värderingar, vilket påminner mycket om det sätt som *flicka* framställs i tidningstext. Maskulinitet eller manligt kön har förknippats med aktivitet och positiva värderingar vilket på samma sätt kan kopplas till det sätt som *tjej* framställs i tidningstext. Förutom bristen på enhetlighet visar detta på att femininitet kan uttryckas på många sätt, något som utifrån Butlers performativitetsbegrepp kan beskrivas som iscensättningar av olika föreställningar runt femininitet som uppvisas genom olika språkliga uttrycksformer i form av upprepade tal och handlingar och som varierar i olika kontexter.⁵¹ Förutom att femininitet kan uttryckas på olika sätt handlar det här också minst lika mycket om att det nu också har blivit vedertaget att uttrycka femininitet på olika sätt, genom att detta är mönster hämtade från tidningsmediet – där allmänna normer som råder under en viss tid framkommer.

Noter

- 1 Linneas språkblogg, inlägg av Linnea Hanell, jan. 2011, <http://linneassprakblogg.com/2011/01/13/>, hämtat aug. 2012.
- 2 Forum Shortcut, Aktuellt i media, "Tjejer som är kvinnor", anonymt inlägg, aug. 2005, <http://www.shortcut.nu/forum/15486/Tjejer-som-ar-kvinnor>, hämtat okt. 2012.
- 3 Flashback forum, "Flicka, tjej, kvinna?" inlägg av Nancy, dec. 2005, <https://www.flashback.org/t354731>, hämtat okt. 2012.
- 4 Sara Mills: *Language and sexism*, Cambridge University Press 2008, s. 60.
- 5 Lev Vygotskij: *Tänkande och språk*, Daidalos 1999.
- 6 Judith Butler: *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*, Routledge 1990, s. 10. I senare arbeten problematiserar Butler dock performativitetsbegreppet och relationen mellan språk/tal och handling, i t.ex. *Excitable Speech: A Politics of the Performative*, Routledge 1997.
- 7 Se Magnusson: *Fokus ålder - betydelserelationer och betydelseförändring i användning*, Linköpings universitet 2008. SVD00 finns inte längre tillgänglig på Språkbanken (<http://spraakbanken.gu.se>).

- 8 Se Magnusson 2008 för utförligare resonemang runt korpusarnas sammansättning och storlek.
- 9 För exakta antal, se <http://spraakbanken.gu.se>. Press65-korpusen kommer inte att kunna användas i alla sammanhang på grund av det låga antalet ord som gör att det inte alltid är möjligt att få statistiskt signifikanta underlag.
- 10 Douglas Biber, Susan Conrad och Randi Reppen: *Corpus Linguistics – investigating Language Structure and Use*, Cambridge University Press 1998, s. 263.
- 11 Se t. ex. Norman Fairclough: *Discourse and Social change*, Polity Press 1992.
- 12 Se t. ex. Marianne Winther Jörgensen och Louise Phillips: *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur 2000.
- 13 I svensk översättning: "Ordets betydelse skapas i texten. Och i slutändan ändras ordens betydelse eftersom deras användning i text ändras." Michael Stubbs: *Words and phrases – Corpus Studies of Lexical Semantics*, Blackwell Publishers 2001, s. 89.
- 14 I svensk översättning: "Det är omöjligt att observera ett ords betydelse. Betydelse är ett osynligt (kanske endast mentalt) fenomen. Däremot är det möjligt att dra slutsatser om ett ords betydelse utifrån bevis. Ett sådant bevis är vilka ord som förekommer tillsammans med det observerade ordet, särskilt när de förekommer tillsammans regelbundet i återkommande mönster." Stubbs 2001, s. 16.
- 15 I svensk översättning: "Genom att möta ett ord i tal och skrift blir ordet successivt laddat utifrån de kontexter där det förekommer, och vår inläring av ordet inkluderar fakta om vilka andra ord det förekommer med i olika kontexter." Michael Hoey: *Lexical priming: a new theory of words and language*, Routledge 2005, s. 8.
- 16 Kan också kallas ko-text, se t. ex. Stubbs 2001.
- 17 Biber, Conrad och Reppen 1998.
- 18 Exemplet kommer från en korpus, Spraakbanken, som heter DN87 (<http://spraakbanken.gu.se/>).
- 19 För en mer utförlig beskrivning av urval och sökstrategier, se Magnusson 2008.
- 20 Se t. ex. Stubbs 2001, s. 29.
- 21 Jag har valt att utgå från de två olika statistiska måtten *mutual information* (MI) och *t-score*. De två formlerna är vedertagna när det gäller statistik i allmänhet, men jag har valt att utgå från formler som är anpassade för lingvistisk analys.

T-score-formel

$$T = \frac{f(n,c) - \frac{f(n)f(c)(w-1)}{N}}{\sqrt{f(n,c)}} \quad MI = \log_2 \frac{\frac{f(n,c)}{N(w-1)}}{\frac{f(n)}{N} \frac{f(c)}{N}}$$

MI-formel

Måtten tar hänsyn till korpusarnas totala storlek [N], textspannets (den språkliga kontextens, ko-textens) storlek [w], antalet förekomster av det sökta ordet [f,n], antalet förekomster av kollokatet ifråga [f,c] samt antalet samförekomster [f(n,c)]. Att två mått används beror på att måtten genererar olika resultat – t-score får fram kollokationer som samförekommer *oftare än förväntat*, en reell samförekomst som jämförs med en förväntad slumpmässig dito. Det handlar om att jämföra "den verkliga, observerade frekvensen med vad man kunde förvänta sig om kollokationens ord vore jämnt fördelade över korpusen", se Jan Svanlund: *Metaforen som konvention*, Almqvist & Wiksell International 2001. MI får istället fram de kollokatio-

- ner som *ömsesidigt oftast* förekommer tillsammans, vilket handlar om att samförekomsterna skall vara fler än icke-samförekomsterna.
- 22 Det finns andra definitioner av lexikala relationer där användning inte är centralt utan att det då mer handlar om språkets inneboende och fasta relationer med andra ord. Detta är t. ex. utgångspunkten i många synonym- och antonymordböcker.
- 23 Se t. ex. Lena Levin: *Massmedial gestaltning och vardagsförståelse: versioner av en arbetsplatsomvandling*, Linköpings universitet 2003, s. 359. Jonita Siivonen: *Nytänkare, finstämda lyriker och kvinnor. Språklig asymmetri: en studie i det journalistiska språket ur könsperspektiv*, SSKH meddelanden 32:1994. Helene Ahl: *The making of the female entrepreneur: a discourse analysis of research texts on women's entrepreneurship*, Jönköping International Business School 2002.
- 24 Se t. ex. Cynthia Carter, Gill Branston, Stuart Allan: *News, gender and power*, Routledge 1998.
- 25 Se t. ex. Tomas Andersson Odén: *Bokslut. 36 tidningars publicistiska årsredovisningar*, JMG granskaren, Göteborgs universitet 2002.
- 26 Se t. ex. Anders Sahlstrand: *De synliga. Nyhetskällor i svensk storstadsmorgonpress*, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet 2000.
- 27 Se t. ex. Paul Baker: *Using Corpora in Discourse Analysis*, Continuum 2006. Paul Baker: "Will Ms ever be as frequent as Mr? A corpus-based comparison of gendered terms across four diachronic corpora of British English." *Gender and Language* 2010:4(1), s. 125-129.
- 28 Tabellerna är inkluderade här för överskådlighet snarare än för detaljerad jämförelse.
- 29 Nationalencyklopedin, NE.se, läst jan. 2013.
- 30 Se t. ex. *Maktens (o)lika förklådnader: kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige: en festskrift till Wuokko Knocke*, Paulina de Los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari (red.), Atlas 2005.
- 31 Se t. ex. Clary Krekula, Anna-Lisa Närvenen och Elisabet Näsman: "Ålder i intersektionell analys", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, Stockholm 2005: 2-3.
- 32 Anne Markovski: *The Categorization of People - Meaning components of person-denoting terms in Swedish and French*, Swedish Master thesis in general linguistics, Stockholms universitet 2006.
- 33 Presstext 1 är en sökbar databas med artiklar från ett 40-tal tidningar och tidskrifter i fulltext.
- 34 Se t. ex. Magnusson 2008.
- 35 Håkan Hvitfelt: *Nyheter och verkligheten: byggstenar till en teori*, Rapport Göteborgs universitet, Journalisthögskolan, Göteborgs universitet 1996, s. 109.
- 36 Se t. ex. Henrik Rahm: *Journalistikens anatomi: analyser av genrer och textmönster i fem strejkbevakningar i svensk dagspress 1879-1966*, Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet, 2001.
- 37 Michail Bachtin: *The dialogic imagination: Four essays*. University of Texas Press Slavic Series 1981.
- 38 Levin 2003, s. 359.
- 39 Se t. ex. Siivonen 1994. Ahl 2002.
- 40 Rahm 2001.
- 41 Mills 2004, s. 70.
- 42 Harvey Sacks: *Lectures on conversation*, volym 1-2, Gail Jefferson (red.), Blackwell Publishers 1992.
- 43 Jan Svensson: *Etermediernas nyhets-språk 2, Studier över innehåll och informationsstruktur*, Lundastudier i nordisk språkvetenskap 1981.
- 44 Hoey 2005, s. 8.
- 45 I svensk översättning: "När ett mönster av nedsättande språkbruk etablerats, särskilt i sammanhang med institutionell makt, förvandlas det till en resurs som kan användas av individer." Mills 2008, s. 44.
- 46 Christian Mair: *Twentieth Century English: History, Variation and Standardization*, Cambridge University Press 2006.

- 47 Sören Sjöström: *Semantisk förändring. Hur ord får nya betydelser*, Studentlitteratur 2001, s. 22-23.
- 48 *Tanten, vem är hon? En (t)antologi*, Marianne Liliequist och Karin Lövgren (red.), Boréa Bokförlag 2012.
- 49 Se t. ex. Butler 1990.
- 50 Se t. ex. Maria Edström och Maria Jacobson: *Massmediernas enfaldiga typer. Kvinnor och män i mediebruset den 17 mars 1994*, Göteborgs universitet 1994.
- 51 Butler 1990.

Nyckelord

Feministisk lingvistik, performativitet, dagstidningar, intersektionalitet, femininitetsdiskurser

Jenny Magnusson

Södertörns högskola

141 89 Huddinge

jenny.magnusson@sh.se